

ANTTI O. ARPONEN

## SUOMALAINEN OLYMPIAKIRJALLISUUS KAIPAISI KUNNON TUTKIMUSTA

Suomessa on vuodesta 1920 kirjoitettu kuutisenkymmentä merkittävää olympiakisoihin liittyvää kirjaa ja tietysti satoja muita olympia-aiheita sivuavia teoksia. Suomalainen olympiakirjallisuus on kuitenkin varsin yksipuolista. Teokset ovat melkein pelkästään tapahtumien dokumentointia ja suomalaisten menestykseen liittyviä sankaritarinoita sekä tilastokirjoja. Suomalaisesta olympiakirjallisuudesta puuttuvat lähes kokonaan analyttiset ja tieteellisiin menetelmiin perustuvat tutkimukset.

Tutkimuksia on tehty yliopistoissa, mutta nämä opinnäytetyöt eivät ole edenneet sellaisiksi julkaisuiksi, jotka olisivat suuren yleisön saatavilla. Ilmeisesti kustantajat eivät usko niillä olevan kaupallista menekkiä?

Suomalainen olympiakirjallisuus sinänsä olisi mielenkiintoinen tutkimuskohde jollekin nuorelle tieteenharjoittajalle. Olympiakirjat ovat muuttuneet melkoisesti 1920-luvulta nykypäivään, vaikka niiden perussisältö onkin pysynyt samantyyppisenä. Tässä artikkelissa keskitytään tietokirjoihin, eikä puututa olympia-aiheiseen kaunokirjallisuuteen.

### Antwerpenista se alkoi

Suomalaiset osallistuivat olympiakisoihin ensimmäisen kerran 1906 Ateenassa ja saivat ensimmäisen suurmenestyksensä 1912 Tukholmassa. Tukholman kisat saivat merkittävän huomion suomalaisessa sanomalehdistössä, mutta yhtään kirjaksi luokiteltavaa teosta niistä ei tehty heti kisojen jälkeen.

Ensimmäinen varsinainen suomalainen olympiakirja ilmestyi loppuvuodesta 1920. Sen toimittajana oli **Yrjö Halme**, joka kirjan "*Seitsemännet olympialaiset kisat*" alkusanoissaan toteaa:

*"Jo ennen suomalaisten olympialaismatkaa oli päätetty julkaista teos, jossa tarkasti sanoin ja kuvin selostetaan seitsemänsien olympialaisten kisain kulku ja varsinkin suomalaisten urheilijain osanotto niihin. Suomen menestys kisoissa vaatii muistomerkkinä, jolla nykyinen polvi virkistää isänmaallista tunnelmaa ja josta jälkeläisemme voivat ammentaa voittomieltä kuntoutuessaan seuraavia olympialaisia voimainmittelyitä vastaanottamaan."*

Halme käy läpi Antwerpenin kisat perusteellisesti: aikaisempien kisojen historia, suomalaisten valmennus ja valmistautuminen olympiakisoihin, karsintakilpailut, matka laivalla Belgiaan, olympiakisojen avajaiset ja tietysti eri lajien kilpailut ja suomalaisten menestys niissä.

Kaikki laajemmat suomalaiset olympiakisoihin liittyvät teokset ovat kuluneiden 76 vuoden aikana noudattaneet samaa kaavaa. Halme käytti apunaan avustajia, koska olympiakisoissa yksi huomioitsija ei pysty seuraamaan kaikkia tapahtumia. Hänen kirjassaan esimerkiksi voimistelusta kirjoittaa **K.E. Levälahti** ja painista **Heikki Lehmusto**.

Yrjö Halme kokosi kirjat myös Pariisin olympiakisoista 1924 ja Amsterdamista 1928. Pariisin teoksesta otettiin toinen painos vielä ennen joulua 1924.

## Jukola ja Pihkala

Halmeen olympiakirjat kustansi Otava. Pariisin olympiakisat 1924 sai liikkeelle toisen suuren suomalaisen kustantajan Werner Söderström Oy:n (WSOY) ja se julkaisi sinä vuonna kaksiosaisen, laajan teoksen *Olympialaiskisat ennen ja Pariisissa 1924*.

WSOY:n teoksen ykkösosassa esitellään olympiahistoria antiikista vuoteen 1920 ja Chamonix'n talviolympiakisat 1924. Kakkososassa aiheena on Pariisi 1924. Teoksissa on sivuja yhteensä lähes 1300 ja ykkösosasta otettiin toinen painos vielä samana vuonna. WSOY oli laittanut asialle 1920-luvun arvostetuimmat urheilukirjoittajat, filosofian maisterit **Lauri "Tabko" Pihkalan** ja **Martti Jukolan**, joiden apuna oli lisäksi merkittävä avustajakaarti **Toivo Arosta Viktor Smedsiin** ja **Eino Soiniosta Armas Palmrosiin**. 23-vuotias Jukola kirjoitti Pariisin kisoista 1924 erikseen kaunokirjallista ja journalistista tyyliä käyttävän teoksen "*Alloo alloo...*"

WSOY jatkoi olympiateosten sarjaa toiseen maailmansotaan asti. Se oli kustantajana ja Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto SVUL julkaisijana. Martti Jukola siirtyi Suomen Urheilulehdestä WSOY:n palvelukseen kustannustoimittajaksi 1926. Hän toimitti 1928 WSOY:lle teoksen Amsterdamin olympiakisoista.

Jukola palasi 1930 Suomen Urheilulehteen ja vuoden 1932 olympiateoksen toimitti WSOY:lle SVUL:n toimitusjohtaja **Lauri Santala** apunaan Lauri Pihkala ja **V.J. Niiniluoto**. Santala oli toimittajana myös vuoden 1936 olympiakirjassa. Laajoissa teoksissa on useita kirjoittajia, esimerkiksi Los Angelesista 1932 kirjoitti useita artikkeleja **Urho Kekkonen**, joka oli matkalla Suomen yleisurheilujoukkueen johtajana.

## Tuokiokuvia ja tilastoja

Martti Jukola teki Los Angelesin kisoista 1932 oman kaksiosaisen teoksen *Olympialainen kuva-aitta*. Siinä kuvituksella on tärkeä osuus. Täytyy muistaa, että televisio kertoi suomalaisille olympiakisoista vasta vuodesta 1960 lähtien. Los Angelesiin 1932 asti oltiin sanomalehtien varassa ja kuvien käyttö oli vähäistä. Olympiakisojen radioinnit Suomeen alkoivat Garmisch-Partenkirchenistä 1936.

Oman kappaleensa ansaitsevat olympiakirjallisuuden uranuurtajina **J.O. Ikola** ja **Iisakki Laati**. Vaasa-lehden päätoimittajana työskennellyt Ikola, kuuluisa pakinoitsija "Vaasan Jaakkoo", kirjoitti Pariisin kisojen kokemuksistaan värikkään kirjan *Jaakkoo lähti Pariisihi*. Laati teki samanlaisen kirjan Amsterdamin kisoista, penkkiurheilijan näkökulmasta.

**Harri Eljanko**, tätä kirjoitettaessa vanhin elossa oleva (95-vuotias) suomalaisen olympiahistorian tutkija, teki 1930-luvulla kaksi olympiakirjaa. Berliinin kisojen jälkeen hän julkaisi teoksen Suomen mitalimiehet tähänastisissa olympialaisissa 1906-1936. Urheilijoiden elämäkerrat ja tilastokirjat olivat siihen aikaan harvinaisia.

Helsingille vuodeksi 1940 myönnettyjen olympiakisojen odotuksessa Eljanko teki 1939 laajimman siihenastisen koko olympiahistorian kattavan teoksen "*Olympiakisat - kansojen juhla*". Tämä teos on jäänyt turhan vähälle huomiolle suomalaisessa olympiakirjallisuudessa, Jukolan teokset saivat enemmän julkisuutta. Eljangon kirjassa on 735 sivua ja 411 valokuvaa.

## Helsingin kisat innostivat kirjoittajia

Helsingin olympiakisoista 1952 kirjoitettiin tietysti monta kirjaa. Lähdeteoksena niistä paras on järjestelytoimikunnan 768-sivuinen virallinen kertomus, jonka käsikirjoituksesta ja toimittamisesta vastasi **Sulo Kolkka**. Hän oli Harri Eljangon tavoin pitkäaikaisimpia ja arvostetuimpia suomalaisia urheilutoimittajia, jonka ura kesti 1920-luvulta 1980-luvulle.

Yleisradion kuuluisa urheiluselostaja **Pekka Tiilikainen** julkaisi yhdessä **Reino Hirvisepän** kanssa Helsingin olympiakisoista kirjan, josta otettiin seuraavana vuonna toinen painos.

Professori Lauri Pihkala kirjoitti kesällä 1952 teoksen "*Olympialaiset ovella*". Siinä hän pohtii kisajärjestelyjä ja suomalaisten mahdollisuuksia olympiakisoissa.

Helsingin kisojen jälkeen syksyllä 1952 ilmestyi Martti Jukolan "*Suuri olympiakirja*". Kirjailija kuoli vähän kirjan ilmestymisen jälkeen, mutta WSOY otti kirjasta vielä ennen vuodenvaihdetta toisen painoksen, vuonna 1953 kolmannen painoksen ja vuonna 1954 neljännen painoksen. Filosofian tohtori Jukola onnistui kirjassaan yhdistämään laajaan tietopohjaan lennokkaan ja sujuvan kerronnan.

Harri Eljangon 1936 aloittamaa olympiasankarien elämäntarinoiden kerrontaa jatkoi 1954 **Antti J. Rantamaa** toimittamalla teoksen "*Olympiavoittajien testamentti*".

## Pimeä 1960-luku

Vuoden 1956 kesäolympiakisat pidettiin toisella puolella maapalloa, Australian Melbournessa. Kisojen eksoottisuus innoitti peräti kolmen kirjan tekemiseen. Yleisteoksen Melbournesta toimitti **Kai Vartio** ja samantyyppisen ruotsinkielisen kirjan kokoajana oli **Stig Häggblom**. Lisäksi **Niilo Tarvajärvi** kirjoitti omiin kokemuksiinsa pohjautuneen teoksen "*Seutulasta Melbourneen ja takaisin*".

Suomalaisten olympiamenestys heikkeni 1960-luvulla ja se lienee ollut ainakin yhtenä syynä siihen, että myös innostus olympiakirjoihin laantui. Vuosien 1960-1972 olympiakisoista ei yksikään kirjoittaja tai kustantaja lähtenyt tekemään kirjaa.

Suomalaisen urheilukirjallisuuden yksi erikoisuus kirjattiin kuitenkin 1960-luvulla. Poliittisen historian dosentti (myöhemmin professori) **Juhani Paasivirta** kirjoitti tieteellisen tutkimuksen Suomen osallistumisesta Tukholman olympiakisoihin 1912. Teos ilmestyi 50 vuotta Tukholman kisojen jälkeen.

Toimittaja **Helge Nygrén** kokosi 1940-luvulta lähtien olympiakisoihin liittyvää aineistoa ja ryhtyi 1970-luvun lopulla hyödyntämään sitä kirjoina. Hän sai 1980 professorin arvonimen ansioistaan urheilun historian tutkijana.

## Nygrén ja Siukonen

Nygrén aloitti julkaisemalla 1977 teoksen "*Politiikkaa olympian ympyröissä*". Hänen viimeiseksi olympiateoksekseen jäi 1991 ilmestynyt "*Olympiatuli, joka sammui sodan tuuliin*". Siinä hän selvittää Helsingin vuonna 1940 pitämättä jääneiden olympiakisojen taustoja. Nygrén kirjoitti myös Suomen Olympiayhdistyksen 75-vuotishistorian "*Citius, altius, fortius*" (1982) ja esitteli suomalaisia olympiajohtajia teoksessaan "*Olympian ihmisiä*" (1985).

Nygrénin päätyöksi voidaan laskea "*Suuri olympiateos*" -kirjasarja, jonka perusosat 1-2 ilmestyivät lähes 1400-sivuisena tietopakettina 1978. Asiantuntijat pitävät Suurta olympiateosta, erityisesti sarjan osia 1-2, alan klassikkona ja kaikkien aikojen parhaina suomalaisina olympiakirjoina. Ne ylittivät laajuudessaan ja tietomäärässään Jukolan Suuren olympiakirjan.

Suuren Olympiateoksen julkaisemisen aloitti jyvaskyläläinen Scandia Kirjat. Teoksen ykkösosassa esitellään kaikkien olympiakisojen merkittävimmät tapahtumat vuoteen 1976 ja lisäksi yhteenvedot kaikista olympialajeista. Kakkososassa on monipuolisesti olympialaista taustatietoa ja olympiatuloksia ja -tilastoja. Sisällöltään teokset ovat samantyyppisiä kuin Halmeen ja Jukolan 1920-luvun kirjat.

Suuresta olympiateoksesta ilmestyy syksyllä 1996 kymmenes osa. Kolmas osa käsitteli vuoden 1980 ja neljäs osa vuoden 1984 olympiakisoja. Scandia Kirjojen mentyä konkurs-

siin vaihtui kustantajaksi Sporttikustannus Oy ja Calgarysta 1988 lähtien sarjaan on tehty oma kirjansa erikseen jokaisesta talvi- ja kesäolympiakisasta.

Koko kirjasarjan ajan on "primus motorina" ollut jyväskyläläinen liikuntakasvatuksen kandidaatti **Markku Siukonen**. Hän on lisäksi vuodesta 1981 koonnut olympiadeittain kirjat Suomen Olympiakomitean toiminnasta. **Matti Ahola** on ollut Suuren olympiateoksen yhtenä toimittajana vuodesta 1988 ja **Martti Pulakka** vuodesta 1992. Helge Nygrén oli mukana vuoteen 1988.

Kirjan varsinaisten toimittajien apuna ovat kisoista toisiin olleet monet tunnetut suomalaiset urheilukirjoittajat **Ilmo Lounasheimosta Antero Viherkenttään ja Pentti Salmesta Voitto Raatikaiseen**.

## 20 vuotta kasvavaa aktiivisuutta

Viimeisten 20 vuoden aikana (1976-1996) Suomessa on julkaistu jatkuvasti erilaisia olympiateoksia. 1960-luvun pimeiden vuosien jälkeen olympiakirjojen uuden tulemisen aloitti Juoksija-lehden toimittaja Matti Hannus kirjoittamalla vuoden 1976 kesäolympiakisoista kirjan *"Montreal, olympiakirja yleisurheilun ystäville"*. Juoksija-lehti on kustantanut kirjan myös vuosien 1980 ja 1984 olympiakisoista.

Pohjanlahden Kustannus Oy ryhtyi 1970-luvun lopulla kunnianhimoiseen työhön: kokemaan kaikkien suomalaisten olympiamitalistien elämänkerrat viisiosaiseen kirjasarjaan, jonka päätoimittajaksi kutsuttiin **Juha Väätäinen**. Markkinointisyistä ensimmäiseksi julkaistiin 1979 osa 4 (*"Kultaa, kunniaa, kyöneleitä"*, vuodet 1964-1976). Kustantaja joutui kuitenkin taloudellisiin vaikeuksiin ja vuonna 1980 ilmestynyttä osaa 3 (vuodet 1948-1960) ei toimittanut enää Juha Väätäinen. Osa 5 (vuoden 1980 olympiamitalistit) ilmestyi 1981, mutta osat 1-2 jäivät ilmestymättä. Se on valitettavaa, sillä 1980-luvun alussa olisi ollut elossa ja haastateltavissa vielä useita vanhoja olympiamitalisteja. Osat 3-4 (yhteensä lähes 1 600 sivua) ovat kuitenkin arvokasta perustietoa suomalaisista olympiasankareista.

Suomen International Publications on julkaissut kansainvälisen materiaalin pohjalta, suomalaista osuutta alkuperäiseen tekstiin lisäten, kirjat vuosien 1984, 1988 ja 1992 olympiakisoista. Kustantajien 1980-luvulla lisääntyneestä kiinnostuksesta kertoo se, että Arvi A. Karisto julkaisi Voitto Raatikaisen kirjoittaman kirjan vuoden 1980 olympiakisoista ja Ilta-Sanomien **Martti Huhtamäen** teokset *"Nämä lumet eivät sula"* ja *"Tämä sumu ei hälväne"* vuoden 1984 olympiakisoista. Huhtamäen kriittiset ja värikkäät teokset eroavat positiivisesti muista suomalaisista olympiakirjoista.

Sarajevon talviolympiakisojen 1984 virallisen teoksen päätoimittajana oli Stig Häggblom ja kirja julkaistiin seitsemällä kielellä, myös suomeksi. WSOY julkaisee loppuvuodesta 1996 tämän artikkelin kirjoittajan tekemän yli 500-sivuisen teoksen *"Olympiakirja Ateenasta Atlantaan"*.

Olympia-aiheisia teoksia on siis runsaasti, mutta kriittiset ja tieteelliset tutkimukset puuttuvat yhä. Niitä voi lukea oikeastaan vain Liikuntatieteellisen Seuran muutamista julkaisuista. Teoksissa "*Suomi urheilun suurvaltana*" (Reijo Häyrinen & Leena Laine) ja "*Suomi uskoi urheiluun*" (toim. Teijo Pyykkönen, 1992) käsitellään muiden asioiden ohella ansiokkaasti aihetta Suomi ja olympiakisat.

### Merkittävimmät suomalaiset olympiikirjat aikajärjestyksessä:

- Halme, Yrjö (toim.), *Seitsemännet olympialaiset kisat v. 1920 Antwerpenissa*. Helsinki 1920.
- Pihkala, Lauri ja Jukola, Martti (toim.), *Olympiakisat 1-2. Ennen ja Pariisissa 1924*. Porvoo 1924.
- Halme, Yrjö (toim.), *Olympialaiset 1924*. Helsinki 1924.
- Jukola, Martti, *Alloo alloo...! Kuvia ja katkelmia Pariisin olympialaisista*. Porvoo 1924.
- Ikola, J.O., *Jaakkoo lähti Pariisihi*. Jyväskylä 1925.
- Jukola, Martti (toim.), *Olympialaiskisat 3 Amsterdamissa 1928*. Porvoo 1928.
- Halme, Yrjö (toim.), *Olympialaiset 1928*. Helsinki 1928.
- Laati, Iisakki, *Penkkiurheilijana Amsterdamissa*. Helsinki 1928.
- Jukola, Martti, *Olympialainen kuva-aitta 1-2*. Porvoo 1932.
- Santala, Lauri, Pihkala, Lauri ja Niiniluoto, V.J. (toim.), *Olympiakisat 4 Los Angelesissa 1932*. Porvoo 1933.
- Eljanko, Harri, *Suomen mitalimiehet tähänastisissa olympiakisoissa 1906-1936*. Helsinki 1936.
- Santala, Lauri (toim.), *Olympiakisat 5 Garmisch-Partenkirchenissä ja Berliinissä 1936*. Porvoo 1937.
- Eljanko, Harri, *Olympiakisat - kansojen juhla*. Helsinki 1939.
- Valpas, Hugo, *Suomen kansan olympiikirja*. Vaasa 1947.
- Tiilikainen, Pekka (toim.), *Olympiakisat 1896-1948*. Helsinki 1951.
- Pihkala, Lauri, *Olympialaiset ovella. Huomioita ja huolia, ehdotuksia ja ennustuksia asiasta ja sen viereltä*. Porvoo 1952.
- Hirviseppä, Reino ja Tiilikainen, Pekka (toim.), *Helsingin olympiakisat 1952*. Helsinki 1952.
- Jukola, Martti, *Suuri olympiikirja*. Porvoo 1952.
- Rantamaa, Antti J. (toim.), *Olympiavoittajien testamentti*. Helsinki 1954.
- Kolkka, Sulo (toim.), *XV Olympiakisat Helsingissä 1952. Järjestelytoimikunnan virallinen kertomus*. Porvoo 1955.
- Vartio, Kai (toim.), *XVI olympiakisat Melbourneassa 1956*. Porvoo 1957.
- Häggbloom, Stig, Brunila, Kai och Nissen, Oscar (red.), *Melbourneolympiaden 1956*. Helsingfors 1957.
- Tarvajärvi, Niilo, *Seutulasta Melbourneen ja takaisin*. Helsinki 1957.
- Paasivirta, Juhani, *Suomen osallistuminen Tukholman olympialaisiin vuonna 1912. Diplomaattisia selvittelyjä*. Helsinki 1962.
- Vierinkari, Erkki-Olavi (toim.), *Olympiamuistio*. Helsinki 1972.



- Salmi, Pentti (toim.), *Olympiarenkaat. Suomen Olympiakomitean vuosikirja*. Helsinki 1975.
- Hannus, Matti ja Shearman, Mark (toim.), *Montreal, olympiakirja yleisurheilun ystäville*. Helsinki 1976.
- Nygrén, Helge, *Politiikkaa olympian ympyröissä*. Helsinki 1977.
- Nygrén, Helge ja Siukonen, Markku (toim.), *Suuri olympiateos 1-2*. Keuruu 1978.
- Väätäinen, Juha (toim.), *Kultaa, kunniaa, kyneleitä. Suomalainen olympiakirja, 4. osa*. Pori 1979.
- Rinne, Pekka (toim.), *Kultaa, kunniaa, kyneleitä. Suomalainen olympiakirja, 3. osa*. Pori 1980.
- Nygrén, Helge ja Siukonen, Markku (toim.), *Suuri olympiateos 3*. Keuruu 1980.
- Hannus, Matti ym. (toim.), *Moskovan olympiakirja*. Kaarina 1980.
- Raatikainen, Voitto, *Olympia -80, Kullatut hetket*. Hämeenlinna 1981.
- Polsa, Pertti (toim.), *Kultaa, kunniaa, kyneleitä. Suomalainen olympiakirja, 5. osa*. Pori 1981.
- Siukonen, Markku (toim.), *Olympiarenkaat 1977-1980*. Jyväskylä 1981.
- Nygrén, Helge, *Citius, altius, fortius. Suomen olympiayhdistys ry 1907-1982*. Helsinki 1982.
- Huhtamäki, Martti, *Nämä lumet eivät sula. Sarajevo 1984*. Hämeenlinna 1984.
- Häggblom, Stig (toim.), *Sarajevo 1984, virallinen olympiakirja*. Espoo 1984.
- Nygrén, Helge ja Siukonen, Markku (toim.), *Suuri olympiateos 4*. Jyväskylä 1984.
- Huhtamäki, Martti, *Tämä sumu ei hälväne. Los Angeles 1984*. Hämeenlinna 1984.
- Pekola, Tapio ym. (toim.), *Suuri suomalainen olympiakirja*. 1984.
- Albertson, Lisa (toim.), *Los Angeles 1984 olympiakirja*. Lahti 1984.
- Siukonen, Markku (toim.), *Olympiarenkaat 1981-1984*. Jyväskylä 1985.
- Nygrén, Helge, *Olympian ihmisiä*. Helsinki 1985.
- Pirhonen, Pentti, *Hämeenlinnan olympialaiset 1952*. Hämeenlinna 1992.
- Siukonen, Markku, Ahola, Matti ja Nygrén, Helge (toim.), *Suuri olympiateos 5. Calgary 1988*. Jyväskylä 1988.
- Albertson, Lisa (toim.), *Soul Calgary 1988*. Denver 1988.
- Siukonen, Markku, Ahola, Matti ja Nygrén, Helge (toim.), *Suuri olympiateos 6. Soul 1988*. Jyväskylä 1988.
- Siukonen, Markku (toim.), *Olympiarenkaat 1985-1988*. Jyväskylä 1989.
- Nygrén, Helge, *Olympiatuli joka sammui sodan tuuliin*. Helsinki 1991.
- Siukonen, Markku, Ahola, Matti ja Pulakka, Martti (toim.), *Suuri olympiateos 7. Albertville 1992*. Jyväskylä 1992.
- Raevuori, Antero, *Kaikkien aikojen olympiavoittajat*. Juva 1992.
- Siukonen, Markku, Ahola, Matti ja Pulakka, Martti (toim.), *Suuri olympiateos 8. Barcelona 1992*. Jyväskylä 1992.
- Salmenkylä, Riku ja Salmenkylä, Matti (toim.), *Barcelona Albertville 1992*. Lahti 1992.
- Rantala, Risto (toim.), *Mitä, Missä, Milloin Olympiakirja 1992*. Keuruu 1992.
- Siukonen, Markku (toim.), *Olympiarenkaat 1989-1992*. Jyväskylä 1993.
- Siukonen, Markku, Ahola, Matti ja Pulakka, Martti (toim.), *Suuri olympiateos 9. Lillehammer 1994*. Jyväskylä 1994.
- Arponen, Antti O., *Olympiakirja Ateenasta Atlantaan*. Porvoo 1996.